4.1. Lietuva ir Europos žmogaus teisių konvencija: 2020 metų aktualijos

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas

Prof. dr. Saulius Katuoka
El. paštas: skatuoka@mruni.eu

Doc. dr. Laurynas Biekša
El. paštas: laurynas.biekša@gmail.com

DOI: 10.13165/LT-20-02-13

Santrauka. 2020 metai buvo svarbūs Lietuvai ne tik dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimų Lietuvos byloje, bet ir dėl to, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai (toliau – EŽTK, Konvencija) sukanka 70 metų. Todėl tai yra gera proga įvertinti šio veiksmingiausiu vadinamo žmogaus teisių dokumento svarbą Lietuvoje. Straipsnyje analizuojami šiuo metu aktualiausi EŽTK protokolai ir Lietuvos pozicija dėl jų; šiandien dar neįgyvendinti EŽTT sprendimai byloje prieš Lietuvą, kurioms taikoma Europos Tarybos Ministrų Komiteto sustiprinta priežiūra; reikšmingiausi EŽTT 2020 m. sprendimai byloje prieš Lietuvą, akcentuojant jų teisinę reikšmę.

Reikšminiai žodžiai: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, EŽTK, Europos Žmogaus Teisių Teismas, EŽTT, Lietuva ir EŽTK, teisė į privatų gyvenimą, teisė į teisingą teismą.

Įvadas

Analizuojant 2020 m. teises aktualijas, negalima nepastebėti 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 70 metų sukakties, kuri yra puiki proga šio straipsnio įvade trumpai įvertinti veiksmingiausiu vadinamo tarptautinio žmogaus teisių apsaugos dokumento svarbą ir poveikį Lietuvos Respublikos teisės sistemai ir šalies gyventojams. Tarptautinėje teisėje yra tarptautinių sutarčių, kurios kaip kelrodės žvaigždės atspindi žmogaus teisių apsaugos aktualijas, įtvirtina žmogaus teisių apsaugos lygį ir nukreipia valstybes demokratiniu keliu. Europoje žmogaus teisių apsaugos srityje ryškiausiai šviečia EŽTK, kuriai 2020 m. sukako 70 metų ir kuri padėjo pagrindus regioniniu lygmeniu (Europos Tarybos kontekste) plėtoti universaliu lygmeniu (Jungtinių Tautų kontekste) kuriamą tarptautinę žmogaus teisių apsaugos sistemą. Nors 1948 m. Jungtinių Tautų visuotinę žmogaus teisių deklaraciją (toliau – VŽTD) ir EŽTK pagal priėmimo laiką skiria 2 metai, akivaizdu, kad, rengiant EŽTK, buvo pasiremta ta patirtimi, kuri susiformavo diskusijose dėl VŽTD įtvirtintų teisių ir pagrindinių laisvių. Tuo labiau, kad vienas iš VŽTD rengėjų prancūzas René Cassin 1965–1968 m. buvo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) pirmininkas.

Pastebėtina, kad iki XX a. antros pusės vyravo nuomonė, kad tarptautinės institucijos gali spręsti ginčus tik tarp valstybių. EŽTK 31 straipsnio norma, leidžianti fiziniams asmenims kreiptis į tarptautinę instituciją, buvo naujiena visam pasauliui. Pavyzdžiui, net ir demokratinės Europos valstybės tokią individo teisę pripažino gana vėlai: Nyderlandai – tik 1960 m., Jungtinė Karalystė – 1966 m., Italija – 1973 m. Toks individo statuso pasikeitimas jokių būdu nesusiaurino valstybių valstybingumo, nesukūrė neigiamų pasekmių valstybei ar jos suverenitetui. Valstybės, perduodamos tam tikrus įgaliojimus tarptautinei institucijai, įgyja naujas valstybingumo formas. Jeigu

sutiksime su tuo, kad žmogaus teisių apsauga yra vienas iš teisinės valstybės idealų, Lietuvos valstybės prisijungimas prie tarptautinės organizacijos jurisdikcijos, užtikrinančios žmogaus teisių apsaugą, yra tvirtas žingsnis teisinės valstybės pagrindų stiprinimo link. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo EŽTK 1995 m. balandžio 27 d., ji įsigaliojo Lietuvai nuo 1995 m. birželio 20 d. Nuo tada tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniai teismai, tiek ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo sprendimuose vis daugiau remiasi EŽTK bei EŽTT praktika. Konstitucinis Teismas sprendimuose, susijusiuose su EŽTK įtvirtintomis teisėmis, išplėtojo šias pagrindines tezes: 1) Konstitucijos aiškinimas turi būti susietas su EŽTK ir jos taikymo praktika; 2) egzistuoja valstybių pareiga pašalinti EŽTK nuostatų nesuderinamumą su nacionalinės teisės nuostatomis; 3) EŽTK įtvirtintos teisės suvokiamos kaip minimalus standartas; 4) valstybės, vadovaudamosi subsidarumo principu, gali nustatyti aukštesnius žmogaus teisių apsaugos standartus.¹

Šio straipsnio tikslas yra: 1) aptarti šiuo metu aktualiausius EŽTK protokolus ir Lietuvos poziciją dėl šių protokolų; 2) atkreipti dėmesį į šiandien dar neįgyvendintus EŽTT sprendimus bylose prieš Lietuvą, kurioms taikoma Europos Tarybos Ministrų Komiteto sustiprinta priežiūra; 3) aptarti reikšmingiausius EŽTT 2020 m. sprendimus bylose prieš Lietuvą, akcentuojant jų teisinę reikšmę.

Rengiant straipsnį, daugiausia taikyti lingvistinis, aprašomasis, dokumentų analizės, sisteminės analizės ir kiti bendrieji moksliniai metodai.

4.1.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos plėtojimas jos protokolais ir Lietuvos pozicija dėl protokolų

Šiuo metu Europos Taryba yra priėmusi 16 EŽTK protokolų. Lietuvos Respublika įsipareigojusi pagal 15 EŽTK protokolų. EŽTK 1-ąjį protokolą, kuris įtvirtina teisę į nuosavybės apsaugą, teisę į laisvus rinkimus, teisę į mokslą, Lietuvos valstybė ratifikavo truputį vėliau nei pačią EŽTK. 1-asis protokolą įsigaliojo Lietuvai 1996 m. gegužės 24 d. Toks Lietuvos valstybės žingsnis, kad 1-asis protokolą įsigaliojo vėliau nei pati EŽTK, visiškai suprantamas. Lietuvos valstybei reikėjo sukurti tinkamą įstatymų bazę, kad būtų užtikrintos 1-ajame protokole įtvirtintos teisės, ypač teisė į nuosavybės apsaugą. 16-asis protokolą buvo paskutinis, kurį ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas. Šis protokolą ratifikuotas 2015 m. birželio 11 d., o įsigaliojo 2018 m. rugpjūčio 1 d., kai jį pripažino dešimta Europos Tarybos valstybė. Viena iš pagrindinių šio protokolo nuostatų numato, kad susitariančiosios šalies aukščiausieji teismai gali prašyti EŽTT konsultacinės išvados dėl principinių klausimų, susijusių su EŽTK ir protokoluose įtvirtintu teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu. Įdomu pastebėti, kad kaip tik 2020 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas buvo vienas iš pirmųjų aukščiausiųjų teismų, kurie pasinaudojo šia teise (prieš tai dėl konsultacinės išvados buvo kreiptasi tik 3 kartus Prancūzijos, Armėnijos ir Slovakijos teismų). Kaip sakoma EŽTT pranešime spaudai, 2020 m. lapkričio 5 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas kreipėsi į EŽTT prašydamas išaiškinti, kokius kriterijus reikia taikyti, vertinant, ar suderinamas Lietuvos Respublikos apkaltos reguliavimas su teise į laisvus rinkimus, numatyta EŽTK 1-ojo protokolo 3 straipsnyje. Šis klausimas iškilo administracinės bylos kontekste dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos draudimo kandidatuoti Seimo rinkimuose asmeniui, kuris anksčiau neteko Seimo nario mandato apkaltos būdu dėl Seimo nario priesaikos sulaužymo.²

1 Dainius Žalimas, „Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai“ (pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimas – tarp subsidarumo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūros“, 2016 m. rugsėjo 2 d.), https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf.

2 Press Release issued by the Registrar of the European Court of Human Rights. Supreme Administrative Court of Lithuania requests an advisory opinion on impeachment legislation, 2020-12-11, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6882811-9233735&filename=Lithuania%20seeks%20advisory%20opinion%20from%20the%20European%20Court%20of%20Human%20Rights.pdf>.

Suprantama, kad tokioje byloje kyla panaši teisinė problema kaip EŽTT sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą*³ įgyvendinimo procese, todėl lieka tikėtis, kad po šios konsultacinės išvados kils naujų minčių, kaip išjudinti užstrigusios problemos sprendimą Lietuvoje. Pranešime Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo interneto puslapyje šiuo klausimu nurodoma, kad kylančios abejonės išimtinai susijusios su teisinio netikrumo situacija, į kurią patenka N. Venckienė, ir kad galėtų aiškumo šiai situacijai suteikti EŽTK išaiškinimas. Pareiškėja, kaip buvusi Seimo narė, pašalinta iš pareigų apkaltos proceso tvarka, priklauso asmenų, kuriuos tiesiogiai paveikė konstatuotas nacionalinės teisės ir EŽTK nuostatų nesuderinamumas, kategorijai. Pareiškėjos atveju ši teisinį netikrumą sustiprina aplinkybės, jog, nepaisant konkrečių teisėkūros iniciatyvų, nacionalinėje teisėje iki šiol nėra įtvirtintas joks terminas, ribojantis draudimo kandidatuoti Seimo rinkimuose galiojimą.⁴

Visos Europos Tarybos mastu dar neįsigaliojo 15-asis protokolas. Šio protokolo nuostatos yra pakankamai svarbios. Pavyzdžiui, koreguojamos EŽTK preambulės nuostatos, nurodant, kad vadovaujantis subsidarumo principu EŽTK ir jos protokoluose įtvirtintų teisių ir laisvių apsauga pirmiausia yra susitariančiųjų šalių atsakomybė. Visiškai aišku, kad pareiga užtikrinti žmogaus teises ir laisves yra kiekvienos valstybės pagrindinis uždavinys. EŽTK ir jos protokolai – tai papildomas instrumentas valstybių klaidoms ištaisyti. Svarbi nuostata įtvirtinta koreguojant peticijos nepriimtumo pagrindus. Pagal EŽTK 35 straipsnio 1 dalies nuostatas peticija gali būti pateikta ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo tos dienos, kai buvo priimtas galutinis nacionalinis sprendimas. 15-ajame protokole 6 mėnesių terminas keičiamas į 4 mėnesių terminą. Svarbios ir kitos 15-ojo protokolo nuostatos, reglamentuojančios kandidatų į teisėjus amžių (ne didesnis nei 65 metai) ar bylos perleidimą Didžiajai kolegijai, išbraukiant EŽTK numatytą sąlygą, „jei bylos šalys tam neprieštaruoja“. Šis protokolas dar neįsigaliojo, nors jame numatytos EŽTK pataisos buvo suformuluotos dar 2013 m. birželio 24 d.

Lietuvos valstybė šio straipsnio rašymo metu nebuvo įsipareigojusi pagal EŽTK 12-ąjį protokolą. Šis protokolas skirtas diskriminacijai uždrausti. Protokolo 1 straipsnyje nurodoma, kad naudojimasis bet kuria įstatyme įtvirtinta teise yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokios padėties. Kodėl Lietuvos valstybė neratifikavo šio protokolo? Juk protokolas galioja nuo 2005 m. balandžio 1 d., kai jį pripažino dešimt EŽTK šalių. Iš 49 EŽTK šalių 12-ąjį protokolą šiandien yra pripažinusios 20 valstybių. Protokolo neskuba pripažinti Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybės narės. Susidarė šiek tiek keista situacija, nes ES valstybės yra įsipareigojusios laikytis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija). Chartijos skyriuje „Lygybė“ esantis 21 straipsnis „Diskriminacijos uždraudimas“, palyginti su EŽTK 12-uoju protokolu, įtvirtina platesnius diskriminacijos uždraudimo pagrindus. Palyginkime 12-ojo protokolo 1 straipsnį ir Chartijos 21 straipsnį. Chartijos 21 straipsnyje nurodoma, kad draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos. Lyginant minėtus straipsnius, matyti, kad Chartijoje įtvirtintas straipsnis numato daugiau diskriminacijos draudimo pagrindų: draudžiama diskriminuoti dėl negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos, genetinių bruožų. Pagal platesnę Chartijos normą, draudžiančią diskriminaciją, Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi, tačiau EŽTK 12-ojo protokolo neratifikuoja. O gal priežastis ta, kad Lietuvos politikai paprasčiausiai vengia EŽTT jurisdikcijos diskriminacijos klausimais, kuri būtų taikoma, pripažinus EŽTK 12-ojo protokolo

3 Sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 34932/04), 2011-01-06 Didžiosios kolegijos sprendimas.

4 Pranešimas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo interneto puslapyje. Kreipiamasi į EŽTT dėl Konvencijos nuostatų aiškinimo N. Venckienės byloje, 2020-09-17, <https://www.lvat.lt/naujienos/kreipiamasi-i-eztt-del-konvencijos-nuostatu-aiskinimo-n.-venckienes-byloje/859>.

nuostatas. Tokia priežastis ne tik kad neatitinka pagarbos žmogaus teisėms siekio, bet nepastebima ir kitos jau egzistuojančios tarptautinės procedūros, pagal kurią į Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetą jau dabar gali būti teikiamos individualios petichijos prieš Lietuvos Respubliką dėl bet kurio Lietuvos Respublikos teisės akto diskriminacinio poveikio pagal 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnį. Todėl šiuo klausimu, jau esant tarptautinių žmogaus teisių apsaugos institucijų jurisdikcijai, būtų daugiau aiškumo ir nuoseklumo, jei Lietuvos Respublika išsipareigoję ir pagal EŽTK 12-ąjį protokolą. Parlamentinės partijos, ypač tos, kurių rinkimų programose žmogaus teisių klausimai yra prioritetiniai, turėtų atkreipti dėmesį ir išsiaiškinti Konvencijos 12-ojo protokolo neratifikavimo politines priežastis.

4.1.2. Lietuvos Respublikos dar neįvykdyti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai ir svarbiausi 2020 m. sprendimai bylose prieš Lietuvą

Lietuvos valstybė iš esmės vykdo EŽTT sprendimus. Tačiau probleminis lieka trijų bylų sprendimų įgyvendinimas. Sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą*⁵, kurioje buvo konstatuotas teisės į privatumą gyvenimo pažeidimas, susijęs su asmens teise pakeisti lytį, priimtas 2007 m. rugsėjo 11 d., iki šandien dar nėra įvykdytas. Sprendimo neįvykdymo priežastis aiški – nepriimtas lyties keitimo sąlygas ir tvarką nusakantis įstatymas. Kitas neįvykdytas sprendimas yra byloje *Paksas prieš Lietuvą*⁶, priimtas 2011 m. sausio 6 d., kuriame buvo konstatuotas EŽTK 1-ojo protokolo 3 straipsnio pažeidimas dėl pareiškėjo pasyviosios rinkimų teisės nuolatinio atėmimo būti renkamam Seimo nariu. Sprendimo neįvykdymo priežastis – Lietuvos Respublikos Seimui nepavyksta padaryti tinkamų Konstitucijos pakeitimų, kurie leistų pareiškėjui tinkamai pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise rinkimuose į Seimą. Trečioji probleminė vykdymo prasme byla – *Abu Zubaydah prieš Lietuvą*⁷. Šios bylos sprendime, priimtame 2018 m. gegužės 31 d., EŽTT konstatavo, kad buvo pažeisti EŽTK 3 straipsnis (kankinimų uždraudimas), 5 straipsnis (teisė į laisvę ir saugumą), 8 straipsnis (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), 13 straipsnis (teisė į veiksmingą teisinę gynybos priemonę). Sprendimo neįvykdymo priežastys yra pareiškėjo laikymas Gvantanamo įlankos karinių jūrų pajėgų bazėje, užsitęsęs bendravimas su JAV valdžios institucijomis, užsitęsęs Lietuvoje vykdomas ikiteisminis tyrimas dėl pareiškėjo atgabenimo, laikymo ir išvežimo iš Lietuvos aplinkybių.⁸

2019 m. EŽTT priėmė 41 nutarimą ar sprendimą prieš Lietuvą. Per 2020 m. EŽTT jau priėmė 19 sprendimų bylose prieš Lietuvą.⁹ Toliau aptartini keli svarbiausi 2020 m. EŽTT priimti sprendimai bylose prieš Lietuvą. Tikriausiai didžiausią atgarsį sukėlė sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*¹⁰, kurioje sprendimas buvo priimtas 2020 m. sausio 14 d. Šios bylos sprendime Teismas konstatavo, kad pažeistas EŽTK 8 straipsnis, nustatantis valstybei pozityviąją pareigą ginti asmens privatų gyvenimą, kartu su EŽTK 14 straipsniu, draudžiančiu diskriminaciją, bei EŽTK 13 straipsnis, reikalaujantis veiksmingos teisinės gynybos priemonių dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių. 2014 m. gruodžio 8 d. pirmasis pareiškėjas savo „Facebook“ puslapyje pavišino nuotrauką, kurioje užfiksuoti du besibučiuojantys vyrai (jis ir antrasis pareiškėjas). Nuotrauką galėjo peržiūrėti ne tik jo „Facebook“ draugai, bet ir plačioji visuomenė. Pareiškėjai savo petichijoje Teismui nurodė, kad pavišindami nuotrauką jie siekė pranešti apie savo santykių pradžią. Pareiškėjų tei-

5 Sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą* (petichijos Nr. 27527/03), 2007-09-11.

6 Sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*, *supra* note 3.

7 Sprendimas byloje *Abu Zubaydah prieš Lietuvą* (petichijos Nr. 46454/11), 2018-05-31.

8 Plačiau apie EŽTT sprendimų vykdymo problemas Lietuvoje žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2019 metų veiklos ataskaitą, p. 27–30, 37–68, <http://lr-v-atstovas-eztt.lt/uploads/2019%20ataskaita%20-%20FINAL.pdf>.

9 Detaliau apie EŽTT sprendimus bylose prieš Lietuvą žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT puslapyje, dalyje „EŽTT nutarimai ir sprendimai pagal metus“, <http://lr-v-atstovas-eztt.lt/page/eztt-nutarimai-ir-sprendimai-pagal-metus>.

10 Sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* (petichijos Nr. 41288/15), 2020-01-14.

gimu, „nuotrauka žaibiškai išplito internete ir sulaukė daugiau nei 2400 „patinka“ bei daugiau nei 800 komentarų“. Jie taip pat teigė, kad dauguma internetinių komentarų buvo siekiama kurstyti neapykantą ir smurtą prieš LGBT žmones apskritai, o tam tikrais komentarais siekta tiesiogiai grasinti pareiškėjams. Tačiau Lietuvos Respublikos tiek prokurorai, tiek teismai atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo. 2015 m. vasario 18 d. neskundžiama nutartimi Klaipėdos apygardos teismas atmetė skundą, palaikydamas prokuroro ir apylinkės teismo argumentus, įskaitant apylinkės teismo argumentus dėl pareiškėjų „ekscentriško elgesio“. Apygardos teismas taip pat pabrėžė, kad pirmasis pareiškėjas nagrinėjamą nuotrauką paskelbė viešai ir neapsiribojo savo draugais ar „bendraminčiais“, nors socialiniame tinkle „Facebook“ tokia galimybė yra. Todėl ši veiksmą būtų galima aiškinti kaip „siekimą tyčia paerzinti ar šokiruoti kitokias pažiūras turinčius asmenis ar paskatinti rašyti neigiamus komentarus“. Apygardos teismas taip pat nusprendė, kad, nesant objektyvių ir subjektyvių nusikaltimo, numatyto Baudžiamojo kodekso 170 straipsnyje, požymių, pradėti baudžiamąjį procesą būtų „laiko ir išteklių švaistymas“ ar net neteisėtas kitų žmonių (t. y. interneto komentatorių) teisių apribojimas. Galiausiai baudžiamoji atsakomybė yra *ultima ratio* priemonė ir ne visi veiksmai pateisina jos taikymą.

EŽTT nesutiko su Lietuvos prokurorų ir teismų argumentacija ir konstatavo, kad valstybė turi pozityviąją pareigą ginti asmens privatą gyvenimą nuo grasinimų, susijusių su jo seksualine orientacija. Kadangi patys Lietuvos prokurorai ir teismai nurodė, pareiškėjų „ekscentrišką elgesį“ kaip atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą priežastį (o juk besibučiuojančių heteroseksualių asmenų nuotraukos paskelbimas „Facebook“ tikriausiai nebūtų laikomas „ekscentrišku elgesiu“), EŽTT kartu nustatė, kad EŽTK 8 straipsnis yra pažeistas kartu su EŽTK 14 straipsniu (t. y. diskriminaciniu būdu). EŽTT taip pat pažymėjo, kad net ir vienintelis grasinimas ar raginimas smurtauti prieš LGBT asmenis internete būtų pakankamai rimtas faktas ikiteisminiam tyrimui pradėti, ir atitinkamai pripažino EŽTK 13 straipsnio pažeidimą dėl veiksmingos teisinės gynbos priemonės nebuvimo. Teisiškai ši byla yra reikšminga, nes joje plėtojama EŽTT praktika dėl valstybės pozityviosios pareigos, išplaukiančios iš EŽTK 8 ir 13 straipsnių, ginti asmens privatą gyvenimą per neapykantos kurstymo draudimo institutą, nors, skirtingai nuo 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 20 straipsnio, EŽTK tekstas tiesiogiai nenumato valstybės pareigos bausti už neapykantos kurstymą.

Kitas daug visuomenės dėmesio sulaukęs sprendimas buvo byloje *Rinau prieš Lietuvą*¹¹, kurioje teismas priėmė sprendimą 2020 m. sausio 14 d. Kaip prisimename, rezonansinėje mergaitės Rinau situacijoje dėl teisinių ir politinių vingrybių 2006–2008 m. jos tėvas Vokietijos pilietis Michaelis Rinau daugiau kaip 2 metus negalėjo įvykdyti Vokietijos teismo sprendimo ir pasiekti, kad Lietuvoje jam būtų perduota jo dukra Luisa Rinau. Šios bylos sprendime EŽTT konstatavo, kad buvo pažeistas EŽTK 8 straipsniu ginama tėvo ir dukros teisė į šeimos gyvenimą. Nors Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovas EŽTT ir bandė gintis tuo, kad situacija buvo sudėtinga ir kad jai išspręsti reikėjo daug laiko, EŽTT vis dėlto nurodė, kad sudėtingumo argumentas tik iš dalies pateisina proceso ilgumą, o akivaizdus įvairių valstybės tarnautojų ir politikų pareiškimais darytas poveikis teisiniui procesui buvo lemiamas veiksnys pažeidimui konstatuoti. Nors *Rinau prieš Lietuvą* byloje EŽTT nusprendė atskirai nenagrinėti dar ir galimo EŽTK 6 straipsnio (teisė į teisingą teismą) pažeidimo (nes jį ir taip jau apėmė nustatytas EŽTK 8 straipsnio pažeidimas), suprantama, kad dėl nekorektiškų ir šališkų valstybės tarnautojų ir politikų pareiškimų EŽTK 6 straipsnio pažeidimas tokioje situacijoje taip pat tikriausiai būtų nustatytas. Todėl *Rinau prieš Lietuvą* byla kartu turėtų būti laikoma dar viena pamoka Lietuvos valstybės tarnautojams ir politikams vengti nekorektiškų ir šališkų pareiškimų teisiniuose procesuose.

Byloje Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą¹², kurioje teismas priėmė sprendimą 2020 m. vasario 18 d., EŽTT nagrinėjo įsisenėjusią Lietuvos teisinės sistemos problemą, kai asmenys, nuginčiję

11 Sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 10926/09), 2020-01-14.

12 Sprendimas byloje *Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą* (peticijų Nr. 73579/17, 14620/18), 2020-02-18.

neteisėtas administracinės nuobaudas savo atžvilgiu, neturi teisės prisiteisti bylinėjimosi išlaidų (taip susidaro ydinga situacija, kai teisiam esančiam asmeniui tiesiog neverta valstybės institucijos paskirtos neteisėtos nuobaudos ginčyti teisme, nes jis patirtų neatlyginamas bylinėjimosi išlaidas už advokato pagalbą, ir jos būtų didesnės nei pati nuobauda, kurią jis bandytų ginčyti). Tokioje situacijoje EŽTT konstatavo EŽTK 6 straipsnio (teisės į teisingą teismą) pažeidimą. Kadangi, kaip žinoma, EŽTK 6 straipsnis yra taikomas bylose, kurios susijusios su asmenų civilinėmis teisėmis arba baudžiamaisiais kaltinimais prieš asmenis, byla Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą buvo priimta nagrinėti tik todėl, kad administracinė nuobauda buvo susijusi su darbo santykiais. Daug kitų administracinių nuobaudų bylų galimai nepatektų į EŽTK 6 straipsnio apsaugos sritį, todėl jei ši problema Lietuvos teisinėje sistemoje liktų neišspręsta, rekomenduotina bylinėjimosi išlaidų atlyginimo administracinių nuobaudų bylose klausimą bandyti spręsti per individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutą.

Viena iš vėlesnių bylų, kurioje konstatuotas pažeidimas, buvo *Anželika Šimaitienė prieš Lietuvą*¹³, kurioje teismas priėmė sprendimą 2020 m. balandžio 21 d. Šios bylos sprendime EŽTT konstatavo, kad buvo pažeistas EŽTK 1-ojo protokolo 1 straipsnis, užtikrinantis nuosavybės apsaugą. Nustatyta, kad pareiškėja dėl neišmokėto teisėjos atlyginimo, kuris jai priklausė už laikotarpį, kai dėl baudžiamųjų įtarimų, kurie nesibaigė apkaltinamuoju nuosprendžiu, buvo sustabdyti jos kaip teisėjos įgaliojimai, patyrė savo teisės į nuosavybę pažeidimą. EŽTT akcentavo, kad iš įstatymo (sustabdymo momentu galiojusi Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio formuluotė nurodė, kad „jei teisėjas pripažįstamas nekaltu, jo įgaliojimai atnaujinami ir jam sumokamas atlyginimas už įgaliojimų sustabdymo laiką“) išplaukianti teisė gauti atlyginimą už sustabdytus įgaliojimus dėl baudžiamųjų įtarimų, kurie nesibaigė apkaltinamuoju nuosprendžiu, sukuria teisėtus lūkesčius ir yra laikytina nuosavybe EŽTK 1-ojo protokolo 1 straipsnio prasme. EŽTT sprendimu buvo priteista 94 370 eurų už negautą teisėjos atlyginimą, 6500 eurų neturtinei žalai atlyginti ir 5000 eurų bylinėjimosi išlaidoms padengti. Tenka pastebėti, kad Lietuvos atžvilgiu tai didžiausia pagal sumą kompensacija, kuri buvo priteista pareiškėjai.

Išvados

1. Artimiausi Lietuvos Respublikos veiksmai, siekiantys tolesnio EŽTK įgyvendinimo, turi būti atlikti, ratifikuojant EŽTK 12-ąjį protokolą, numatantį diskriminacijos bet kokiame nacionaliniame teisės akte uždraudimą. Šiuo metu pagal kitus tarptautinės ir ES teisės aktus Lietuva ir taip jau yra prisiėmusi tokį įsipareigojimą, be to, į Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetą jau dabar gali būti teikiamos individualios petichijos prieš Lietuvos Respubliką dėl bet kurio teisės akto diskriminacinio poveikio pagal 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnį. Todėl, įsipareigojant pagal EŽTK 12-ąjį protokolą, būtų parodyta nuosekli ir aiški Lietuvos Respublikos pozicija žmogaus teisių apsaugos srityje, o papildomų įsipareigojimų dėl to iš esmės nekiltų.
2. 2020 m. priimtų svarbiausių Lietuvai sprendimų poveikis pasireiškia:
 - a) sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* yra teisiškai reikšmingas, nes jame plėtojama EŽTT praktika dėl valstybės pozityviosios pareigos, išplaukiančios iš EŽTK 8 ir 13 straipsnių, ginti asmens privatų gyvenimą per neapykantos kurstymo draudimo institutą, nors, skirtingai nuo 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 20 straipsnio, EŽTK tekstas tiesiogiai nenumato valstybės pareigos pareigos bausti už neapykantos kurstymą;
 - b) nors *Rinau prieš Lietuvą* byloje EŽTT nusprendė atskirai nenagrinėti dar ir galimo EŽTK 6 straipsnio (teisės į teisingą teismą) pažeidimo (nes jį ir taip jau apėmė nustatytas EŽTK 8 straipsnio pažeidimas), suprantama, kad dėl nekorektiškų ir šališkų valstybės tarnautojų

13 Sprendimas byloje *Anželika Šimaitienė prieš Lietuvą* (petichijos Nr. 36093/13), 2020-04-21.

ir politikų pareiškimų EŽTK 6 straipsnio pažeidimas tokioje situacijoje taip pat tikriausiai būtų nustatytas. Todėl *Rinau prieš Lietuvą* byla kartu turėtų būti laikoma dar viena pamoka Lietuvos valstybės tarnautojams ir politikams vengti nekorektiškų ir šališkų pareiškimų teisiniuose procesuose;

- c) kadangi EŽTK 6 straipsnis taikomas bylose, kurios susijusios su asmenų civilinėmis teisėmis arba baudžiamaisiais kaltinimais prieš asmenis, byla Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą buvo priimta nagrinėti tik todėl, kad administracinė nuobauda buvo susijusi su darbo santykiais. Daug kitų administracinių nuobaudų bylų galimai nepatektų į EŽTK 6 straipsnio apsaugos sritį, todėl jei bylinėjimosi išlaidų atlyginimo administracinių nuobaudų bylose problema Lietuvos teisinėje sistemoje liktų neišspręsta, rekomenduotina bylinėjimosi išlaidų atlyginimo administracinių nuobaudų bylose klausimą bandyti spręsti per individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutą.

Lithuania and the European Convention on Human Rights: Relevant Issues of 2020

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law

Prof. dr. Saulius Katuoka

E-mail: skatuoka@mruni.eu

Assoc. prof. dr. Laurynas Biekša

E-mail: laurynas.bieksa@gmail.com

Summary. *The year of 2020 was important for human rights in Lithuania not only because of the judgments of the European Court of Human Rights (hereinafter – ECtHR) in the cases against Lithuania, but also because the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – ECHR, the Convention) celebrates 70 years’ anniversary. This is a good occasion to evaluate the legal impact for Lithuania of this most effective international human rights document. The authors of this article analyze the protocols of the ECHR, which currently are the most discussed, and the position of Lithuania regarding these protocols; the judgments of the ECtHR, which up until now Lithuania fails to implement and which get the most supervision from the Council of Europe’s Committee of Ministers; the most important judgments of the ECtHR from 2020 in the cases against Lithuania, focusing on their legal impact.*

Keywords: *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECHR, European Court of Human Rights, ECtHR, Lithuania and ECHR, Right to Private Life, Right to Fair Trial.*